

2024, Vol. 5(3), 649-668
© The Author(s) 2024
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2024.185
Article type: Research Article

Received: 13.08.2024
Accepted: 23.09.2024
Published Online: 15.10.2024

Sevil Bal*

Akademik Kapitalizm Kuramı: Üniversitelerde Bilgi Üretim Sürecinin Dönüşümü

Academic Capitalism Theory: The Transformation of Knowledge Production Process in Universities^{**}

Öz

Güncel yükseköğretim araştırmalarında; üniversite ideasına ilişkin kabul gören “geleneksel” ilkelerin dönüşümü tartışması yer almaktadır. Bilimsel bilgiyi oluşturma, üretme, yaygınlaştırma ve yeniden üretme süreci bu tartışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bilginin kimin için, ne tür bir amaçla, hangi aktör ve kaynaklarla, nasıl bir formda üretildiği soruları, literatürde bu alanda daha sınırlı şekilde yer bulan teorik ve metodolojik bir hattın sorunsallaştırılması ihtiyacına işaret etmektedir. Bu çalışmanın amacı, üniversitelerdeki akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümünü, piyasa ve piyasa benzeri bir bilgi-öğrenme, üretim, tüketim rejimi olarak tanımlanan “akademik kapitalizm” kuramı üzerinden tartışmaya açmaktır. Bu kapsamda, akademik kapitalizm literatürünü temellendiren kuramsal yaklaşımlar, temel kavramlar ve güncel yönelimler üzerinden üniversitelerdeki dönüşüm süreci ve aktörleri, teorik bir tartışmayla irdelenmektedir. Çalışmanın sonucunda, üniversiteler ile akademik bilgi üretim süreci üzerine tarihsel-bütüncül bir bakış açısıyla düşünmenin ve mevcut dönüşüm hattını izlemenin; kapitalizm, neoliberalizm aşaması ve modernite ilişkilenen iktisadi, politik ve sosyo-kültürel alandaki mevcut yapısal koşullar ve sonuçlarıyla birlikte mümkün olduğu vurgulanmaktadır.

649

Abstract

In current higher education research, there is a debate about transformation of “traditional” principles of ideal university. The process of creating, producing, disseminating, and reproducing scientific knowledge is a main debate. Questions such as for whom, what purpose, which actors-resources, what form knowledge is created, point to problematizing a theoretical-methodological line that is more limited in the literature. This study aims to discuss transformation of academic knowledge production process in universities through the “academic capitalism” theory, defined as a market/market-like regime of knowledge-learning, production, consumption. Transformation process in universities and its actors are examined through a theoretical discussion based on the theoretical approaches, basic concepts, current trends that ground academic capitalism literature. It is possible to think about universities-academic knowledge production from a historical-integrated perspective, to trace transformation line, together with current structural conditions, consequences in economic, political, sociocultural spheres associated with capitalism, neoliberalism, and modernism.

Anahtar Kelimeler

Akademik kapitalizm, bilgi üretim süreci, sosyal bilimler, üniversite

Keywords

Academic capitalism, knowledge production process, social sciences, university

* Başkent Üniversitesi, sbal@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2737-4745.

** Bu çalışma, yazarın 2021 yılında tamamladığı “Modern akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü ve dönüştürdükleri: Türkiye’de akademik ethosun olanakları” başlıklı doktora tez çalışmasından üretilerek hazırlanmıştır.

Giriş

Yükseköğretim araştırmalarında “üniversite ideası”nın tarihsel olarak, Antik Yunan’daki “özgür düşünce toplulukları”ndan “kurumsal aklın inşası”na (Gasset, 1997) dönüşümü, bilmeye dair anlam, amaç, süreç, araştırma ve sorgulama pratiklerinin yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır. Ortaçağ’da “temel kültür”, Aydınlanma Çağı ile rasyonelleşen araçsal aklın ve ulus-devlet anlayışının gerekliliklerine uygunluk gösteren bir “araştırma” nosyonu ve 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bilgi ve üretim sürecinin “piyasa ilişkileri” temelinde bir yeniden örgütlenme söz konusudur. Fikir, tartışma, düşünce ve teori üretkenliğine dayanan özgün bilim anlayışı ile kapitalizmin –neoliberal aşaması ve kapitalist modernite ile birlikte– tanımladığı iktisadi, politik ve bürokratik koşulların sınırları ve amaçlarına uygun olarak sürdürülen sermaye merkezli bilim yaklaşımı arasında giderek artan mesafe, burada tanımlanan “dönüşüm” ifadesini somutlaştırmaktadır. Dolayısıyla, bilimsel bilgiyi oluşturma, üretme, yaygınlaştırma ve yeniden üretme süreci bu tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Akademik bilgi üretim süreci olarak tanımlanan bu aşamada, tarihsel olarak anlam ve üretim formundaki farklılaşmayı incelemek; bilgi üretiminin ne’liği tartışmasından hareketle; “tekil”, “meşru”, “mutlak” kabul edilen güncel kavram setini sorunsallaştırmak anlamına gelmektedir. Bilginin kimin için, ne tür bir amaçla, hangi aktör ve kaynaklarla, nasıl bir formda üretildiği gibi sorular, literatürde bu alanda daha sınırlı şekilde yer bulan teorik ve metodolojik bir hattın sorunlaştırılması ihtiyacına işaret etmektedir. Bu açıdan kurum, yapı, aktör, amaç, süreç, koşul ve eylemleriyle akademik bilgi üretim süreci; ancak iktidar ilişkilerinin kurulduğu hegemonik bir denetim ve mücadele alanı içerisindeki konumu eşliğinde kapsamlı olarak ele alınabilecektir. Bilgi üretim sürecinde “piyasa etkisi ve piyasa davranışı” olarak akademik kapitalizm kavramı ve kuramı (Slaughter ve Leslie, 1997; Slaughter ve Rhoades, 2004), bu kapsamda işlevsel bir tekniğe indirgenen bilimin kendisini, özdeşünümsellik yoluyla yeniden tanımlanmasına dair eleştirel bakış açısı sunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, üniversitelerdeki akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümünü, piyasa ve piyasa benzeri bir bilgi-öğrenme, üretim, tüketim rejimi olarak tanımlanan “akademik kapitalizm” kuramı üzerinden tartışmaya açmaktır. Burada üniversiteler açısından çok yönlü şekilde tartışılan bir dönüşümün tarihinin, bizzat akademik bilgi üretim sürecinin “ne’liğine” ilişkin bir dönüşümün tarihi ve sonuçlarının soruşturulmasından geçtiği argümanından hareket edilmektedir. Bu kapsamda çalışma, akademik kapitalizm literatürünü hangi yaklaşımların temellendirdiği (kaynak bağımlılığı teorisi ve kurumsal teori), kapitalizm ve beraberindeki neoliberal yönelimlerden beslenen ilgili literatürün (girişimci üniversite, kuşak üniversiteleri, üretim sarmalı ve bilgi üretiminin modları tartışması vb.) akademi ve bilgi üretim sürecindeki dönüşümü nasıl ele aldığı ve ilgili kuramların eleştirisi üzerinden Leslie, Slaughter ve Rhoades’un literatüre kazandırdığı akademik kapitalizm kuramının hangi temel kavramlar ve güncel yönelimlerle değerlendirildiğine yönelik bir kuramsal katkı sunmaktadır. Akade-

mik kapitalizm literatürünü temellendiren kuramsal yaklaşımlar, temel kavramlar ve güncel yönelimler üzerinden açıklanmakta; üniversitelerdeki dönüşüm süreci ve aktörleri, teorik bir tartışmayla irdelenmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü bağlamında akademik kapitalizm kuramını temellendiren ve sermaye birikimi, bürokrasi, girişimcilik, piyasa ve üniversite-sanayi-devlet işbirliği gibi konuları referans alan temel teorik tartışmaların (Kaynak Bağımlılığı Teorisi, Yeni Kurumsal Teori, Girişimci Üniversite Yaklaşımı, Üçüncü Kuşak Üniversite Yaklaşımı, Sarmal Modeli, Bilgi Üretim Modları Modeli) açıklama ve eleştirisi sunulmaktadır. İkinci bölümde; akademik kapitalizm kavramı, kuramı ve güncel yönelimleri, “yeni bilgi devreleri”, “yeni fon akışları”, “aracı kuruluşlar”, “geçiş örgütleri”, “genişletilmiş yönetim kapasitesi” gibi farklı alt başlıklar çerçevesinde ele alınmaktadır.

Sonuç bölümünde ise; üniversiteler ve bilgi üretim sürecindeki dönüşümün aktör ve aşamaları “bilgi ekonomisi”, “finansallaşma”, “bütçe kısıtları” başlıkları çerçevesinde, kuramsal tartışma ve örnekleriyle değerlendirilmektedir. Tarihsel-bütüncül bir bakış açısıyla düşünmenin ve günümüzde gerçekleşen dönüşüm hattını izlemenin; kapitalizm ve beraberinde getirdiği neoliberalizm ile kapitalist moderniteyle ilişkilenen iktisadi, politik ve sosyo-kültürel alandaki mevcut yapısal koşullar ve sonuçlarının değerlendirilmesinden geçtiğine işaret edilmektedir. Akademisyenlerin koşullarından, devlet ve sermaye aktörlerinin rolüne, teknolojinin entegrasyonundan, üniversite kurumu, amacı, işlevleri ve üretim sürecine kadar birçok farklı alanda geliştirilebilecek teori-uygulama-politika önerisi gereksinimi vurgulanmaktadır.

Akademik Kapitalizm Kuramını Temellendiren Yaklaşımlar

Üniversiteler ve akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümü incelerken; tarihsel bir durum tespiti yapabilmek ve dönüşüm olarak tanımlanan durumu tanımlamak üzere, akademik kapitalizm kuramını temellendiren ve/veya kuramın açıklanmasına referans oluşturan teori ve modellerin incelenmesi, bir başlangıç tartışması olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda ele alınan yaklaşımlar, (Kaynak Bağımlılığı Teorisi, Yeni Kurumsal Teori, Girişimci Üniversite Yaklaşımı, Üçüncü Kuşak Üniversite Yaklaşımı, Sarmal Modeli, Bilgi Üretim Modları Modeli) temel araştırma konuları, literatüre katkıları ve akademik kapitalizm kuramının yönelttiği eleştiriler üzerinden özetlenmektedir (Bkz: **Tablo 1**).

Temel araştırma problemleri çerçevesinde ele alınan kuram ve yaklaşımlar; bir aktör olarak toplumsal kurumların yapısı ve örgütsel işleyişi, finansal kaynaklar ile güç ilişkisi, iktisadi kalkınma ve inovasyon konumlandırması, girişimcilik ve ticarileşmenin bir misyon-vizyon olarak tanımlanması, bilgi üretim amacı ve biçimindeki değişiklikler açısından farklı boyutlarıyla üniversiteler ve akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümü akademik kapitalizm literatürüne katkı sunarak değerlendirmektedir.

Tablo 1
Akademik Kapitalizm Kuramını Temellendiren Yaklaşımların Özellikleri

Teori/Model	Araştırma Konusu	Akademik Kapitalizm Teorisinin Eleştirileri
Kaynak Bağımlılığı Teorisi <i>Pfeffer ve Salancik (1978)</i>	Kuruluşların ekonomi temelli kaynak egemen etkileşimi ve güç ilişkileri	Yükseköğretimi etkileyen yasal mevzuat, diğer kurumsal aktörler ve bürokrasi faktörlerine sınırlı bakış
Yeni Kurumsal Teori <i>DiMaggio ve Powell (1983)</i>	Belirli bir alandaki kuruluşların benzer hale geldiği mekanizmalar	Bir yükseköğretim alanının oluşturulması, alt sistemlere sınırlı bakış
Girişimci Üniversite <i>Clark (1998)</i>	Girişimci üniversitelerin tipik özellikleri ve faaliyetleri	Makro-yapısal sistemler (piyasa, devlet, üniversite) arasındaki net sınırlar kabulü
Üçüncü Kuşak Üniversite <i>Wissema (2009)</i>	Üniversitelerde üçüncü bir misyon olarak bilginin ticari faaliyetler yoluyla yaygınlaştırılması	Tarihsel, doğrusal ve aşamalı bir üniversite kavrayışı
Üçlü Sarmal Modeli <i>Etzkowitz ve Leydesdorff (1995)</i>	İnovasyon ve ekonomik kalkınma yönünde üniversite, firma ve hükümet arasındaki etkileşim	Kaçınılmaz bir olgu olarak girişimcilik ve üniversite, hükümet, endüstrinin rolü
Bilgi Üretiminde Mod 2 Yaklaşımı <i>Gibbons vd., (1994)</i>	Bilginin üretim biçimindeki değişiklikler	Bilim/üniversitenin dönüşüm biçimi, devlet ve kâr amacı gütmeyen sektörlerin rolü

Kaynak: (Sighai ve Saltorato, 2019, s. 10). Yazar tarafından tez çalışmasında geliştirilmiş ve Türkçeye çevrilmiştir.

Başlangıç Tartışması: Kaynak Bağımlılığı Teorisi ve Kurumsal Teori

Akademik kapitalizm kuramını temellendiren erken dönemi teoriler incelendiğinde ilk olarak “Kaynak Bağımlılığı Teorisi” ve “Kurumsal Teori”nin temel varsayımları öne çıkmaktadır. Kurumsal teoride; stratejik aktörler olarak devlet, sermaye ve sivil toplum insiyatiflerinin örgütsel ilişki, işleyiş ve devamlılığının, mevcut sistemin yeniden üretimine katkı sunduğu ölçüde bir “kurumsallığı” temsil edebileceği vurgulanmaktadır. Bu nedenle kurumsal çevre ve kurumsal ilişkileri belirleyen güç ve kontrol mücadelelerinin, “stratejik adaptasyon”un yerini alan “pasif rıza”nın ve kapitalizmin neoliberal eğilimlerinin art alanıyla piyasa koşullarıyla eklemlenen yeni mit, anlam ve pratiklerin, bir dışsal baskı unsuru olarak kurumlar üzerindeki yapısal-sosyal etkisinin incelenmesine işaret edilmektedir (Meyer ve Rowan, 1977; Tolbert ve Zucker, 1983).

Kaynak Bağımlılığı Kuramı’nda ise, bu üç kurumsal aktörün “piyasa davranışı” gösterme eğilimleri; aynı zamanda kurumların zorunlu ve sürdürülebilir varlık koşullarını tanımlayan bir kaynak bağımlılığı ve kaynak egemenliği tartışmasıyla açıklanmaktadır (Eikenberry ve Klover, 2004, s. 133). Buna göre kurumlar, sahip oldukları iktisadi kaynak ve olanaklar ölçüsünde ilişkisel bir güç ve nüfuz sahibidir. Kaynakları elde etme, koruma, denetleme ve karar verme konusunda takdir veya özerklik sağlama yeteneği, yeni ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan seçim ve karar verme esnekliği ve çevreyi organizasyonel amaçlara uygun olarak değiştirme veya kontrol etme tercihi, bu güç ve nüfuzun somut karşılığı olarak bağımlılık

ilişkilerini belirlemektedir (Jaffe, 2001; Oliver, 1991). Dolayısıyla kaynak bağımlılığı, piyasa ilişkilerinden gelişmekte ve piyasa davranışı ile benzerlik göstermektedir.

Neoliberal Yönelimler: Girişimci Kuşak Üniversiteleri-Üretim Sarmalı ve Modları

20. yüzyılın sonunda, kapitalizmin neoliberal aşamasının bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek “girişimci üniversite” (Clark, 1998) vurgusu, üniversite ve akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümü, sınırları iyi tanımlanmış bir “piyasa”, “devlet otoritesi” ve “akademik oligarşi” aktörlerinden oluşan “koordinasyon üçgeni”nin devrede olduğu etkin “kolektif girişimci eylemler” üzerinden açıklamaktadır (Clark, 1998, s. 4; Clark, 1983, s. 143). Bilgi üretimi-tüketimi, araştırma, eğitim-öğretim ve yayın faaliyetleri yoluyla metalaşma, ticarileşme, hızlı büyüme, genişleyen finansal aktörlerin taleplerine yanıt verme zorunluluğu, girişimci üniversitelerin karakteristik özelliklerini tanımlamaktadır. Benzer bir tartışma çerçevesiyle Hans Johan Gooitzen Wissema (2009) “üçüncü kuşak üniversite” kavramıyla bilginin niteliği ve üretim sürecindeki dönüşümü dönemsel olarak inceleyen bir araştırma hattı sunmaktadır. Yazarın birinci kuşak olarak tanımladığı eğitim ve hakikat arayışına odaklanan “Ortaçağ Üniversitesi”nden, eğitim ve araştırma işlevi üzerinden “modern bilim” ideasıyla tanımlanan ikinci kuşak “Humboldt Üniversitesi”ne geçiş; eğitim, araştırma ve teknik bilginin uzmanlar yoluyla rekabetçi bir girişimcilik marifetiyle ticarileştirilerek işletilmesi ve küresel olarak yaygınlaştırılmasını vurgulayan üçüncü kuşak üniversite açıklamasıyla (Wissema, 2009, s.17-22) mevcut kapitalizm ve beraberinde getirdiği neoliberalizm yönelimlerinin sonuçlarını ortaya koymaktadır.

Üniversitelerdeki akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümünü makro çerçevede açıklayan bir başka tartışmada Henry Etzkowitz ve Loet Leydesdorff (1995; 1996; 2002) oluşturdukları “üçlü sarmal modeli”ni “bilginin kapitalistleşmesi” kavramı üzerinden “devletçi model”, “liberal model” ve üniversite-sanayi-devlet işbirliği modeli olmak üzere farklı ülke örnekleri üzerinden incelemektedir. 21. Yüzyılda bilgi ekonomisinin örgütlendiği iktisadi, politik, sosyo-kültürel unsurlara değinen modelin temel tezi, “bilginin toplumdaki, üniversitelerin de ekonomideki rolünün genişletilmesi”dir (Etzkowitz, 2002, s. 7). Akademik bilgi üretim süreci bu açıdan, akademik kapitalizmin koşullarını belirten bir bilgi ve bilgi üretim sürecinin sermaye birikimi odağıyla yeniden tanımlanmasıdır.

Mevcut tartışmaya akademik bilgi üretim sürecinin modları açıklamasıyla katkı sunan Gibbons ve arkadaşları (1994) “bilim açısından neyin bir ‘sorunsal’ niteliği taşıdığı ve sayılabacağı”, “bilimin kim tarafından uygulanabileceği” ve “‘iyi bilimi neyin oluşturduğu” gibi sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden “Mod 1” ve “Mod 2” karşılaştırması yapmaktadır. Burada Mod 1, evrensel bilgi amacına yönelik bir disiplin içinde akademik aktörler tarafından belirlenen ve yönlendirilen geleneksel-teorik bilgi üretimini temsil ederken; Mod 2, esnek bir

organizasyon ile proje odaklı ve pratik alana yönelik uygulama için bilgi üretimine karşılık gelmektedir (Gibbons ve diğerleri, 1994, s. 27-32; Tjeldvoll, 2010, s. 430-431). Carayannis ve Campbell'ın (2006; 2009) araştırmaları, mevcut tartışmayı Mod-3 modeli ile genişletmektedir. Mod 3; bilgi oluşturma, kullanma ve yaygınlaştırma uygulamaları için çok katmanlı, modlu ve aktörlü bir sistemdir ve karşılıklı olarak tamamlayıcı ve güçlendirici inovasyon ağları ile beşeri ve entelektüel sermayeden oluşan, sosyal sermaye tarafından şekillendirilen ve finansal sermaye tarafından desteklenen bilgi kümelerini kapsamaktadır (Carayannis ve Campbell, 2006). Yazarların hareket ettiği bu kavramsal haritada Mod-3 açıklaması yoluyla, üniversiteler ve akademik üretim süreçlerinde bilginin entegrasyonu ve çok sayıdaki bilgi ve inovasyon modunun ortak evriminin artan etkisi vurgulanmaktadır.

Akademik kapitalizm tartışmasına farklı araştırma problemleri çerçevesinde açıklamalar sunan ve yukarıda bir kesiti sunulan erken dönemli kuram ve yaklaşımlara bizzat akademik kapitalizm kuramı tarafından yöneltilen çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Bu kapsamda, “bürokrasi tartışması”, “makro-yapısal piyasa aktörleri arasında verili kabul edilen net sınırlar”, “devlet ve sivil toplumun süreçteki rolü”, “kaçınılmaz bir olgu olarak girişimcilik eleştirisi”, “küreselin karşısında ulusal ve yerel örneklerin incelenmesi” yer almaktadır. Sonraki bölümde detaylı olarak açıklanan söz konusu eleştiriler, akademik kapitalizm kuramı tarafından önemli bulunan tartışma noktalarına değinmesi bakımından literatüre katkı sunmaktadır.

Kuramların Eleştirisi ve Alternatifi Üzerine

Literatürde girişimci üniversite, kuşak üniversiteleri, üretim sarmalı ve bilgi üretiminin modları yaklaşımı gibi akademik kapitalizm teorisinden ayrılan betimleyici yaklaşımlar (Gibbons ve diğerleri, 1994; Etzkowitz ve Leydesdorff, 1995; Clark, 1998; Wissema, 2009) bir tartışma eğilimini tanımlarken; üniversite ve akademik bilgi üretim sürecinde kaynak bağımlılığı ve kurumsal müdahalelere ekonomik belirlenim ve kurumsal odaklılıkla ürettikleri kavram seti üzerinden karşı çıkan akademik kapitalizm kuramı ve eleştirisi (Cantwell ve Kauppinen, 2014; Kauppinen, 2012; Slaughter ve Cantwell, 2012; Slaughter ve Leslie, 1997; Slaughter ve Rhoades, 2004) bir diğer ekseninde yer almaktadır. Akademik kapitalizm kuramının diğer teori ve yaklaşımlara yönelik eleştirileri bu açıdan; kuramın araştırma problemleri, kavramları ve bakış açısını görünür kılmaktadır. Bu bağlamda üniversiteler ve akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşüm incelenirken kaynak bağımlılığı ve kurumsal teori, her iki eğilim açısından da –farklı paradigmalara sahip olmakla birlikte– bu iki eksenindeki tartışmalara referans kuramlar olarak değerlendirilebilir.

Girişimci üniversite modeli (Clark, 1998) ve benzer çalışmalarda (Gibbons vd., 1994; Wissema, 2009) ifade edilen piyasa, devlet ve üniversite aktörleri arasındaki kurumsal-işlevsel ayrımı ve akademik kapitalizmin rekabetçi piyasa işleyiş kurallarından bağımsız olduğu kabulü, akademik kapitalizm kuramcıları tarafından sorgulanmaktadır (Slaughter ve Rhoades, 2004; Cantwell ve Kauppinen, 2014; Sighai ve Saltorato, 2019, s. 12). Clark'ın (1998)

girişimci üniversite tartışmasında yer verdiği geleneksel akademik değerlere zarar vermeksizin üniversitelerde girişimciliğin içselleştirilebileceği ve araştırma-üretim süreçlerine katkı sunacağı değerlendirilmiştir, akademisyen görüşleri ve somut saha araştırması bulguları sunmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir (Slaughter ve Cantwell, 2012). Akademik kapitalizm kuramcıları bu noktada; akademik özerklik, çalışma koşulları kontrol mekanizmaları, performans değerlendirme sistemleri gibi pek çok konuya ilişkin saha araştırmaları ve bulguları sunan bir tartışma üretebilmektedir¹ (Sighai ve Saltorato, 2019, s. 12).

Etzkowitz ve Leydesdorff'un (1995; 1996) çalışmalarıyla temellendirilen ve diğer çalışmalarla geliştirilen sarmal modellerinde; akademik bilginin kamu yararı ve girişimciliğin beraberinde getirdiği fikri mülkiyetin sermaye birikimini sağlaması noktasında kamusal-özel ayırımına ilişkin bir dengenin gözetilmesi üzerinde durulmaktadır (Leydesdorff ve Etzkowitz, 2001). Ancak bu açıklamaların teknoloji transfer merkezleri ile sınırlandırılması ve devlet aktörünün destek fon sağlayıcı olarak kısıtlanan rolü akademik kapitalizm kuramı tarafından sorgulanmaktadır (Sighai ve Saltorato, 2019, s. 12-13). Bununla birlikte; araştırma, eğitim süreçlerinin üniversiteler, fakülteler, bölümler, araştırma merkezleri gibi kurumsal/yönetimsel yapılarda ve öğretim üyeleri-öğrenciler tarafından iradi olarak piyasa koşullarına uygun hareket etme tercihiyle yapılandırılan girişimci üniversite odaklı ön kabul eleştirilmektedir (Slaughter ve Cantwell, 2012, s.585-586). Etzkowitz ve arkadaşlarının (1998) sarmal modelinde üniversite-sanayi işbirliği tartışmasını fen ve sağlık bilimlerinin belirli alanları ile (tıp, biyoloji, genetik ve nöro-bilim vb.) sınırlı tutması ve sosyal bilimlere yönelik bir açıklamada bulunmaması da eleştiriler arasında yer almaktadır.

Akademik Kapitalizm Tartışmasını Konumlandırmak

Kuramlara ilişkin kapsamlı eleştirilerinden hareketle; akademik kapitalizm kuramının literatüre katkısını öne çıkaran ana başlıklara ilişkin bir çerçeve sunulmuştur. Bu bağlamda, tartışmanın temel kavram ve kapsamını güncel araştırmalar doğrultusunda sorunsallaştırarak konumlandırmak, üniversite ve akademik bilgi üretim süreci üzerine alternatif bir tartışma önerisi olarak değerlendirilmektedir.

Kavram, Kapsam ve Güncel Yönelimler

Akademik kapitalizm kavramı ve teorisi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kamu araştırma üniversitelerinin 20. Yüzyılın son çeyreğinden günümüze geçirdiği dönüşümü açıklarken referans alınan; "piyasalaştırma" (marketization), "yönetimselleştirme" (managerialism), "kurumsal teori" (institutional theory) gibi yaklaşımlara alternatif olarak geliştirilmiştir (Slaughter ve Leslie, 2001, s. 156). Bir kavram ve kuram olarak akademik kapitalizm, 1990'ların sonundan itibaren Larry Leslie (1997; 2001), Sheila Slaughter ve Gary Rhoades'un (2004) araştırmalarıyla literatüre kazandırılmıştır. Kavram burada, "dışsal kaynakların sahipliğini güvence altına

almaya yönelik tüm kurumsal ve mesleki piyasa ve piyasa benzeri çaba ve davranış” olarak tanımlanmaktadır. Burada yazarların vurguladığı alternatif ve özgün katkı; piyasa işleyiş mekanizmalarının belirleyici konumu ve burada üretilen eşitsizliklere odaklanması; direncin harekete geçirilebileceği stratejik değişim noktalarının tanımlanmasına yönelik vurgusu, kamu ve özel sektör kuruluşları (üniversiteleri) arasındaki farklılıklara işaret etmesi, kamu araştırma üniversitelerinin sürekli olarak faaliyet gösterdiği daha büyük bir politik ekonominin parçası olan piyasa ve kurumların iktidar tartışmasını değerlendirmeye dahil etmesidir (Slaughter ve Leslie, 2001, s. 156).

Slaughter ve Leslie'nin (1997) Avustralya Kanada İngiltere ve ABD üzerinden yaptığı karşılaştırmalı çalışmada akademik kapitalizm kuramı; “küresel piyasa, “kü-yerel” (glocal) mevzuat ve politika, kaynak bağımlılığı ve üniversitelerin piyasa sürecine katılımlarıyla sonuçlanan girişimcilik uygulamaları” üzerinden incelenmektedir. Akademik emeğin dönüşümü ve küreselleşme tartışmaları burada öne çıkan tartışma başlıklarını oluşturmaktadır. Daha sonraki çalışmalarında Slaughter ve Leslie (2001) akademik kapitalizm kavramını, “yükseköğretimin piyasaya yakın alanlarının araştırılması” bağlamından; akademisyenler, idareciler, örgütsel yeniden yapılanma, teşvikler gibi unsurları çevreleyen ve bir “ideoloji” temelinde uyarlanan davranışlar bütünü olarak genişleterek ve detaylandırarak kurama katkı sunmuşlardır. Böylece, akademik kapitalizm kavramı ve teorisinin temel araştırma odağı yükseköğretimin değişen ekonomi ve politik bağlamında “yönetilen profesyonellerin arttığı”, “ekonomik rekabete odaklanan arz yönlü uygulamaların öne çıktığı”, “yarı-zamanlı ve esnek çalışma modelleri”nin gündeme geldiği ve giderek “piyasalaşan ve metalaşan öğretim üyeleri-lisansüstü öğrenci etkileşimi”nin görünür olduğu bir çerçevede yeniden gözden geçirilme önerisi olarak belirginleşmektedir (Slaughter ve Leslie, 1997). Tanımda yer alan piyasa ve piyasa benzeri davranış ise; yükseköğretim kurumlarının bilgi üretimi, araştırma, eğitim ve çeşitli hizmet uygulamalarından kaynak/gelir sağladıkları bir “bilgi, öğrenme ve tüketim rejimi” olarak “yeni ekonomi” –endüstriyel ekonomiden bilgi ekonomisine geçiş²– ile açıklanmaktadır.

Akademik kapitalizm kavram ve kuramının temel tartışma hattı çerçevesinde birçok araştırmacının yükseköğretimin farklı alan, işlev ve üretim biçimlerine yönelik değerlendirmeleri ve saha çalışmaları bulunmaktadır. Örneğin Renault (2006) 12 üniversiteden 98 Profesör ile gerçekleştirdiği bir çalışmada; girişimcilik, üniversite-sanayi işbirliği, patent alma ve şirketleşme süreçleri gibi üniversitelerde yaygınlaşan uygulamalar ile akademik teşvik politikaları sistemi üzerinden bir açıklama sunmaktadır.

Hackett (2014) Weber'in *Meslek Olarak Bilim* tartışmasından hareketle; “akademisyenin yabancılaşması”, “araştırmalarından memnuniyetsizlikleri” ve çalışma koşullarının aşınması üzerinden akademik kapitalizmin yükseköğretime yansımalarını ve sermayenin araştırma pratiğini nasıl dönüştürdüğüne odaklanmaktadır. Slaughter ve Cantwell (2012) “fikri mülkiyet”, “finansman ve gelir payı/dağıtımı”, “idari yönetim” ve “sosyal içerme” gibi konularda ABD ve Avrupa’da üniversitelerin piyasa faaliyetlerine eklenmesinin birbirinden farklılık gösterdiğini tespit eden çalışmalarında ulus-devlet merkezli homojen kabulü eleştirmektedir.

Akademik kapitalizm tartışmasının odağını, “yükseköğretimde piyasa davranışlarının etkisi”nden “bir piyasa olarak yükseköğretimin incelenmesi”ne çeviren Cantwell (2014), ABD’deki üç araştırma üniversitesinde yaptığı çalışmada üniversitelerin içine yerleşen ve sürdürülen karmaşık bir girdi-çıkıtı yönetimi olarak bilgi üretiminin dönüşümüne işaret etmektedir. Sigahi ve Saltorato (2018) benzer bir değerlendirmeyi, “operasyonel üniversite” kavramıyla Brezilya örneği üzerinden yapmaktadır. Münch (2014) ise dünya üniversitelerindeki mükemmeliyet mücadelesi çerçevesinde, akademik kapitalizmin yükselişi ile girişimci üniversitenin yükselişini eş zamanlı durumlar olduğuna işaret etmektedir. Burada akademik üretimin bolluğu üzerinden bir rekabetin aksine, fon-hibe kaynaklarının sınırlılığında dolayı bir rekabet vurgusu vardır. Bu durum hiyerarşik bir tabakalaşmayı beraberinde getirmekte; hibelerin azalması karşısında rekabetçi fonlamanın yükselişi ve yeni kalite yönetim sistemleri ile ulusal-uluslararası sıralama endeks ve kuruluşlarının akademik araştırma ve öğretim üzerindeki artan etkisi yoluyla pekiştirilmekte; bu kaynaklara erişim amacıyla yoğun bir mücadele verilmekte ve bu süreç yeniden üretilmektedir.

Kuramın erken ve yakın dönemli çalışmaları ile güncel yönelimleri değerlendirildiğinde, üç araştırma hattından söz edilebilir. Birincisi, akademik kapitalizmin kuramsal tarihi, aktörleri, kavramları, metodolojisi ve gelecek dönemdeki eğilimlerini tartışmaya açan araştırmalardır (Cantwell ve Kauppinen, 2014; Jessop, 2004; Jessop, 2017; Jessop, 2018; Kauppinen 2013). Burada özellikle Sigahi ve Saltorato’nun (2019) “makro-yapısal”, “örgütsel” ve “bireysel” olmak üzere üç düzeyde mevcut akademik kapitalizm yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak ele aldığı sınıflandırma şeması ve Bob Jessop’un (2019) akademik kapitalizmin çeşitlerini yeniden düşünmeyi öneren “üç düşünce deneyi” açıklaması kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. 1970 krizine bir yanıt olarak yeniden yapılandırma girişimini “akademik kapitalizm üzerine yeni araştırma yolları” olarak değerlendiren Jessop bu bağlamda ilk olarak; ticarileşmeden finansallaşmaya “akademik kapitalizmin yükselişi”ni ardından, bilgi teknolojileri ve ekonomisi, neo-liberalizm ve post fordist ekonominin yükseköğretime ticarileşme, sermayeleşme ve finansallaşma olarak yansımalarını kavramsallaştıran “girişimci üniversiteleri” ve son olarak Weber’in “kazanım yönelimleri tipolojisi”nin akademik kapitalizmle ilişkisi bağlamında “akademik kapitalizm çeşitleri”ni yeniden düşünmeyi öngörmektedir.

İkinci araştırma yönelimi, akademik kapitalizm kuramını ABD-Avrupa merkezli açıklamaların dışına çıkararak ulus-aşırı yaklaşımla ele alan incelemelerdir. Özellikle Cantwell ve Kauppinen (2014) ve Kauppinen’in (2012; 2013; 2015) araştırmalarıyla, akademik kapitalizm literatüründe neo-liberal devlet, bilgi ekonomileri ve yükseköğretim arasındaki ilişki ağları, bilgi ve sermaye devreleri ile mevcut uygulamaların “ulus-devlet” odağında sınırlandırılarak incelenmesi eleştirilmektedir. Yazarların öne sürdüğü “ulus-ötesi akademik kapitalizm” (transnational academic capitalism-TAC) kavramıyla ulus-ötesi bir ampirik çalışma gereksinimi vurgulanmaktadır. Akademik kapitalizm kuramında bu yönelim, Japonya (Chan-Tiberg-hien, 2010), Finlandiya (Kauppinen ve Kaidesoja, 2014), Çin (Tang, 2014), Haiti (Stephenson ve Zanoliti, 2019) ve Türkiye (Dayıoğlu-Öcal ve Kavak, 2018; Vatanserver & Gezici-Yalçın,

2015; Bal, 2021, 2023) örnekleri üzerinden, disiplinlerarası bir yaklaşımla, bürokrasi, bilgi ekonomisi, sembolik sermaye, hegemonya, yoksulluk, jeopolitik konum gibi çeşitli araştırma eksenlerinde özgün ülke koşul ve deneyimini de kapsayan saha çalışmaları sunmaktadır. Benzer şekilde Türkiye’deki literatüre ilişkin genel bir inceleme yapıldığında, akademik kapitalizm kuramının ağırlıklı olarak bu ikinci yönelimle birlikte değerlendirildiği; “eğitim ekonomisi”, (Ercan, 1998; Tekeli, 2003) “yükseköğretim çalışmaları”, (Kurtoğlu, 2019; Şenay, Şengül ve Seggie, 2020) “piyasalaşma”, (Ergur, 2003; Nalbantoğlu, 2009) “devlet-vakıf üniversiteleri ikilemi” (Arslan ve Odman, 2012; Afşar, 2015), “akademisyenlerin emek süreçleri ve çalışma koşulları” (Çolak, 2015; Bakır ve Eroğlu, 2019), “akademik derecelendirme sistemleri-performans” (Damar, Özdağoğlu ve Özveri, 2020; Yılmaz ve Memişoğlu, 2019), “kalite ve akreditasyon” (Nalçaoğlu, 1999; Fidan, Bıyıklı ve Özkara, 2022; Taşcı ve Lapçın, 2023) “akademik özgürlük” (Altıparmak, 2016; Günay, 2004) gibi farklı başlıklar üzerinden teorik ve alan çalışmalarıyla bu kapsamda ele alındığı görülmektedir.³

Üçüncü ve son güncel araştırma yönelimi; akademik kapitalizm kuramının eleştirel ırk/etnisite teorisi, (Ross, 2009, s.517; Croom ve Marsh, 2016; Fujimoto ve Medina, 2016, s. 67-68) ve toplumsal cinsiyet eleştirisi (O’Hagan ve diğerleri, 2016; Veijola ve Jokinen, 2018, s. 535; Thornton, 2013, s. 138) ile birleştiği noktada görülmektedir. Eşitsizlik-adaletsizlik, azınlık-çoğunluk-çoğulculuk ve ayrımcılık gibi tartışma başlıkları açısından üniversiteler, öğrenci-öğretim üyelerinin konumu ve akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü tartışması ele alınmaktadır. Tüm bu araştırma yönelimleri, akademik kapitalizm kuramına ilişkin genel bir çerçeve sunmakla birlikte; kuramın temel kavramlarının açıklanması ve ilgili aktör ve yapısal faktörlerle ilişkilendirilmesini açısından önem taşımaktadır.

Üniversiteler ve Bilgi Üretiminde Akademik Kapitalizm Süreci

Akademik kapitalizm, bir çerçeve kavram olarak üniversite faaliyetleri, araştırma ve eğitim süreçlerinde; sermaye, ticarileşme, girişimcilik mantığının egemenliğini ifade eden ve yönetilen profesyonellerden oluşan rekabetçi ve arz yönlü yükseköğretim kurum ve davranışını tanımlamaktadır. Akademik kapitalizm teorisi ise üniversiteleri, bölümleri ve akademisyenleri bilgiye dayalı ekonomiye entegre eden bu piyasa ve piyasa benzeri faaliyetlere doğru kayma konusunda teorik ve pratik bir sorunsallaştırmayı amaçlamaktadır. Bu şekilde ele alındığında, “akademik kapitalizm” terimi, yüksek öğrenim ile bilginin üretim güçleri ve ilişkileri yoluyla bir ticari değişim değeri üretmek üzere küresel olarak dolaşıma girmesini tanımlayan “bilgi temelli ekonomi”⁴ (Conceição, Heitor ve Oliveira, 1998; George, 2006; Vorley ve Smith, 2007; Sum ve Jessop, 2013; Bono ve Taylor, 2015) arasında çok boyutlu bir entegrasyon sürecine ve yüksek öğretim, devletler, piyasalar arasındaki sınırların bulanıklaştığına işaret etmektedir. Sighai ve Saltorato (2019, s. 4) çalışmalarında, bu tartışma başlıkları çerçevesinde “yeni bilgi devreleri” (new circuits of knowledge), “yeni fon akışları” (new funding streams), “aracı ku-

ruluşlar” (intermediating organizations), “geçiş örgütleri” (interstitial organizations) ve “genişletilmiş yönetim kapasitesi” (extended managerial capacity) olmak üzere geliştirdikleri beş anahtar kavram üzerinde durmaktadır. (Bkz: **Tablo 2**)

Tablo 2
Akademik Kapitalizm Kuramında Öne Çıkan Kavramlar

Kavram	Örnekler
Yeni Bilgi Devreleri (New Circuits of Knowledge)	Araştırma (gruplar, merkezler, küresel lisansüstü öğrenci topluluğu), altyapının kurulması ve test edilmesi ve bilgi ekonomisi için ürün, süreç ve hizmetlerin geliştirilmesi.
Yeni Fon Akışları (New Funding Streams)	Patentler, lisanslama, telif hakları, yayıncılık, spin-off şirketler, teknoloji parkları, üniversite kuluçka merkezleri, danışmanlık hizmetleri, yeni eğitim biçimleri (örneğin, büyük açık çevrimiçi kurslar (MOOC)), yeni öğrenci pazarları (ör. MBA’lar, uzaktan eğitim) ve üniversite tesislerinin kullanımı (otopark, eğlenme/ dinlenme, bilişim hizmetleri vb.)
Aracı Kuruluşlar (Intermediating Organizations)	Patentler, telif hakları, fikri mülkiyet, araştırma, eğitim ve spor ürün ve hizmetleri gibi çeşitli faaliyetlerle ilgili meslek birlikleri, vakıflar, forumlar ve düşünce kuruluşları
Geçiş Örgütleri (Interstitial Organizations)	Uzaktan eğitim hizmetleri, teknoloji transferi, kamu-özel sektör ortaklıkları, fikri mülkiyetin yönetimi, tanıtımı ve düzenlenmesine ayrılmış makam ve görevler ile büyük ticari şirketlerden üyelerin katılımıyla oluşturulan danışma kurulları
Genişletilmiş Yönetim Kapasitesi (Extended Managerial Capacity)	Üniversite dışı profesyonellerin (genellikle geçiş örgütleri ve dış tedarik için çalışanlar), kayıt yönetimi görevi oluşturması, öğretim üyelerinin yöneticilere, fakültenin işletmeye ve rektörlerin CEO'lara dönüşümü.

Kaynak: Sigahi ve Saltorato'nun (2019: 4) çalışmasında, Slaughter ve Leslie (1997); Slaughter ve Rhoades (2004); Slaughter ve Cantwell 2012 ve Cantwell ve Kauppinen'in çalışmalarından derlenerek hazırlanmış, yazar tarafından tez araştırmasında Türkiye'ye çevrilmiştir.

Yeni Bilgi Devreleri: Kurumlar, örgütler, faaliyetler arasındaki ilişkileri geliştirmek üzere kapsamlı bir altyapı sisteminin oluşturulması amacıyla kurulan ve ürün-hizmet-süreç yönetimini ve kar odaklı karmaşık bir organizasyon yapısını içermektedir (Slaughter ve Cantwell, 2012). Fikri mülkiyet süreçleri (patent, lisanslama), teknopark-kuluçka merkezleri, start-up girişimleri, e-öğrenme, lisansüstü turizme ilişkin girişimcilik uygulamaları bu kapsamdadır (Slaughter, 2014a, s. 12). Girişimci yükseköğretim kurumlarından beklenen bir inovasyon süreci, “dahili kâr merkezleri ve girişimci franchise uygulamaları” olarak tanımlanabilecek bir “iç girişimcilik” (intrapreneurialism)e dayanan bir akademik kapitalizm ile sonuçlanmaktadır (Jessop, 2017, s. 864). Yeni bilgi devreleri yoluyla üniversiteler, mütevelli heyetleri, patent uzmanları ve bilim şirketlerinin araştırma koşulları ve çalışma alanları birbirine yakınlaşmakta, benzeşmekte ve ortaklaşan çalışma koşulları ve paylaşım mekanizmaları ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte söz konusu işbirliği, üniversiteler ve öğretim üyeleri açısından danışmanlık, sözleşme araştırması, test ve saha denemeleri, üniversite öğretim üyeleri ve fakülte ve şirket bilim adamlarının birlikte katıldığı ortak eğitim ve araştırma alanlarına yönelik özel konferanslar gibi bir dizi faaliyet alanı yaratmaktadır (Slaughter, 2014a, s. 20). Dolayısıyla yeni bilgi devreleri; üniversiteler, ticari işletmeler ve devlet kurumlarını kar odaklı bir bilgi ağı çerçevesinde ve birbirine bağlayarak koşullu ilişkilerini genişletmektedir (Sigahi ve Saltorato, 2019, s. 5).

Yeni Fon Akışları: Yeni bilgi devrelerinin iktisadi akışkanlığını ve işletilmesini sağlamak yoluyla denetimini sürdürerek kalıcı hale getirme amacını ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle yeni fon akışları, hem bu alan ve uygulamalara aktarılan mali kaynakları; hem de bu alan ve uygulamalar yoluyla elde edilen gelir kaynaklarını birlikte açıklamaktadır. Bu nedenle, akademik kapitalizme doğru gelişmenin kilit faktörlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Kaidesoja ve Kauppinen, 2014, s. 174). Gelişen altyapı sistemleri dolaşıma sokularak inşa edilen yeni bilgi devrelerinin ürettiği yeni fon akışları, üniversite, sermaye ve devlet açısından “finansal bir değer” taşıması noktasında önem kazanmaktadır (Sigahi ve Saltorato, 2019, s. 4). Burada finansal bir sistematüğün oluşturulması ve düzenli gelir akışıyla desteklenmesi önem taşımaktadır. Yeni bilgi devrelerinden elde edilen kazanç, altyapı-sağlık-konaklama-otopark vb hizmetlerden elde edilen gelir ve bilgi üretim süreçlerinden elde edilen kaynakların aktarımı bu kapsamda değerlendirilebilir. Dolayısıyla yeni bilgi devreleri ve yeni fon akışları, “aracı kuruluşlar” ve “geçiş örgütleri” gibi yeni “yarı-akademik piyasalar” yaratan karmaşık ağlar tarafından yönetilmektedir.

Aracı Kuruluşlar: Yeni bilgi ve fon devrelerinin organizasyon ve işbirliklerini güçlendiren aktör-kurumlar kastedilmektedir. Aracı kuruluş tanımlarında; mesleki dernekler, vakıflar, konsorsiyumlar, bağımsız araştırma destek kuruluşları⁵ gibi bizzat üniversitelerin bünyesinde bulunmayan, kamu kurumları, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve özel sektördeki kar amaçlı şirketler arasındaki sınırları yeniden şekillendiren, bu yapıları birbirine bağlayan örgütsel amaçlarını yeniden yönlendirmek ve değerlendirmek üzere çalışan üst düzey yöneticiler yer almaktadır (Metcalf, 2010, s. 503). Bu tür aracı kuruluşlarda görev alan “akademik yöneticiler”in piyasa ve piyasa benzeri faaliyetleri geliştirerek ve kolaylaştırarak yükseköğretim politikalarını etkileme ve akademik bilgi/öğrenme rejiminin geliştirilmesi rolünü üstlendiklerine işaret etmektedir (Slaughter ve Rhoades, 2008, s. 21). Bu kapsamda özellikle Bologna sürecinin bir uzantısı olarak (Jessop, Fairclough ve Wodak, 2008) hem uluslararası alanda hem de Türkiye’deki akademik literatürde güncel tartışmalar arasında yer alan akreditasyon kuruluşları üzerinde durulabilir. İlgili çalışmalarda, akademik eğitim-öğretim, bilgi üretim süreci ve kurumsal/idari faaliyetlere ilişkin ölçüt ve standardizasyon uygulamalarını yürüten akreditasyon kuruluşları özelinde aracı kuruluşların akademisyenler ve üniversiteler açısından beraberinde getirdiği “bürokratik kırtasiyecilik”, “temsiliyet” ve “güç mücadelesi” vurgulanmaktadır (Harvey, 2004). Türkiye’deki bir üniversitenin uluslararası akreditasyon sürecine dair vaka çalışması araştırmasından hareketle; (Collins, 2015) akreditasyon kuruluşlarının “standartların uygulanması” noktasındaki etkisine karşın; kurumsal kültürde değişiklik yaratma konusunda daha az net kanıt sunabildiği ifade edilmektedir.

Geçiş Örgütleri: Yeni bilgi ve fonlama devrelerinin organizasyon ve işbirliklerini aracı kuruluşlarla birlikte güçlendiren yeni örgütsel yapılardır. “Kurumların henüz merkezinde bulunmayan konu ve alanlarda, karşılıklı çıkarları olan aktörlerin, kurumları için yeni amaç ve hedefleri doğrultusunda bir araya geldikleri ve yerleşik kurumların değişim potansiyellerine

ilişkin örgütler” olarak tanımlanmaktadır (Slaughter ve Rhoades, 2008, s.21). Akademik kapitalist bilgi/öğrenme rejiminde yer alan geçiş örgütleri, çoğunlukla öğretim üyesi veya yönetici olmayan, amacı genellikle fakültedeki çalışmaların pazar boyutlarını yönetmek olan üst dereceli profesyoneller tarafından organize edilmekte ve yeni ekonomi düzeninin kriterleri çerçevesinde kurumun görüş alanına giren yeni fırsat olanakları ile ilgilenmektedirler (Slaughter ve Rhoades, 2008, s. 21). Bu bağlamda geçiş örgütleri; arabulucu kuruluşlarla bağlantı kurmak, üniversite içinde ve dışında birbirleriyle bağlantılı aktörleri bir araya getirmek, yeni kariyer ve ödül alanları ve formları oluşturmak için kaynak, materyal, işgücü ve enerjiyi yönetme ve dağıtma işlevlerini üstlenmektedir (Slaughter ve Cantwell, 2012, s. 592). Geçiş örgütleri, yerleşik kurumların piyasa entegrasyonu çerçevesinde stratejik olarak belirlenmiş, geleceğe dönük gelişim potansiyeli üzerinde çalışmaktadır. Üniversitelerdeki Teknoloji Transfer Ofisleri (TTO) bu örgütlerin en tipik örneği olarak gösterilmektedir (Slaughter ve Rhoades, 2004; Kauppinen ve Kaidesoja, 2013; Kauppinen, 2015). Kuluçka merkezleri, patent ofisleri, teknokent gibi yapılanmalar bu açıdan kampüslerde üniversite sanayi işbirliklerini destekleyen geçiş örgütleri örnekleri olarak konumlandırılabilir.

Genişletilmiş Yönetim Kapasitesi: Önceki başlıklarda tanımlanan dört kavramın işlevliğini sağlamak üzere, üniversite içinden ve dışından oluşan “stratejik” aktörlerin yönetime katılımını kapsamaktadır. Karmaşık organizasyonel yapının; mekan, uygulama, işgücü, finansal kaynak akışı ve kar beklentisi açısından koordinasyonun sağlanması için üniversitelerin yeni destek profesyonellerini işe alması, alışveriş merkezleri kurması, bilgi-teknoloji merkezleri açması ve teknik uzman ihtiyacının karşılanması gibi hususlar, genişletilmiş yönetim kapasitesi ihtiyacını bir zorunluluk haline getirmektedir (Slaughter ve Rhoades, 2004, s. 328-329; Slaughter, 2014a, s. 20). Üniversitelerin küresel-ulusal marka zincirleri ile yaptıkları anlaşmalar yoluyla kampüs içerisinde hizmet veren işletmeler, marketler (Starbucks, Burger King, Migros vb.) ve mini alışveriş merkezleri bu sürece örnek olarak verilebilir. Bunun sonucunda da yeni finansal kaynak akışını sağlamak ve güvence altına almak için kurumsal kaynaklardan yararlanma yetkisini artırmakta ve çeşitlendirmektedir (McClure, 2016, s. 521).

Söylem ve Sosyal Teknolojiler: Diğer yandan, tüm bu dönüşümü rasyonel olarak gerekçelendiren ve normalize eden anlatılar ve söylemler (bilgi ekonomisi, akademik performans kriterleri, verimlilik, rekabet, başarı, nicelik vb.) çalışmada kapsamlı olarak tartışılan kapitalizm, neoliberalizm ve modernite söyleminin bir uzantısı olarak işlev görmek ve yine bu kavram setinin mülkiyet-denetimindeki teknik araçlar biçiminde tanımlanan sosyal teknolojiler (aracı kuruluşlar, geçiş örgütleri vb.) aracılığıyla dağıtılmaktadır (Slaughter ve Cantwell, 2012). Söylem bu açıdan, akademik kapitalizm olgusunu, ekonomi-politik bağlamı bulunan (Jessop, 2008) bir kavram seti ile birlikte kalıcı hale getirerek yaygınlaştırmaktadır.

Sonuç olarak; “yeni bilgi devreleri” devlet, üniversiteler ve şirketleri “girişimci araştırma” çalışmaları temelinde birbirine bağlarken, “yeni fon devreleri” ve finansman akışları, bilgi kümelerini, yeni bilgi ekonomisi çerçevesinde yeniden düzenleyen, “aracı kuruluşlar”

ve “geçiş örgütleri” (teknoloji transferi ve marka ofisleri vb.) tarafından desteklenen finansal kaynaklar yoluyla yeni bilgi devrelerinin oluşum ve sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Bu mekanizmalar, üniversite içerisindeki aktörleri “kamusal faydaya yönelik bir bilgi/öğrenme rejimi”nden (public good knowledge regime) “kapitalist bilgi/öğrenme rejimi”ne (capitalist knowledge/learning regime) taşımakta; akademisyenleri “piyasa fırsatları” ile yan yana getirmekte ve örgütsel süreçlerle ilişkilendirmektedir. (Slaughter, 2014b, s. vii). Üniversiteler de bu akademik kapitalizm mekanizmalarına erken dahil olma ve bu mekanizmaları sıklıkla uygulama yoluyla sağladıkları kaynakları kendi birikim rejimlerine dahil etmektedir (Slaughter ve Taylor, 2016, s. 354).

Sonuç Yerine: Üniversitelerin Dönüşümü Aktörler ve Aşamalar

Üniversite ve akademik bilgi üretim süreci açısından bir “dönüşüm” olarak tanımlanan akademik kapitalizm yöneliminin üç bileşeni olarak Jessop (2018), Fordizm sonrası yeni birikim rejimlerine geçiş ile tanımlanan “bilgiye dayalı ekonomi” (knowledge-based economy) paradigmasının etkisi, neoliberalizm yoluyla eğitim ve araştırma faaliyetlerine dayalı sermayenin ve üniversitenin, ürün-kaynak-örgütlenme biçimleri dolayısıyla küresel pazar entegrasyonunu ifade eden “finansallaşma” önceliği ve son olarak ekonomik krizlerin sonucunda yükseköğretim alanında “kamu kaynakları kısıtları”nı tartışmaya açmaktadır. Bu tartışma hattı aynı zamanda akademik kapitalizm tartışmasının politik sonuçları ve alternatif olanaklar üzerine düşünürken öne çıkan bir çerçeve sunmaktadır. Dünya Bankası’nın (2011) yükseköğretim “akademik mükemmeliyet” raporunda⁶ 21. yüzyıl üniversitelerini tanımlayan üç temel gösterenin “yetenekli akademisyen ve öğrencilerin birlikteliği”, “kayda değer bütçeler” ve “stratejik vizyon ve liderlik” olduğu vurgulanmaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’nün (OECD) “2030’a Doğru Yükseköğretim” think-tank projesine⁷ değinen Teichler (2019) ise; üniversitelerin yönetim ve yönetim süreçlerinde yaşanan dönüşümün üç tema (demograf, teknoloji, küreselleşme) ve dört gelecek senaryosu (açık ağ, yerel topluluklara hizmet sunma, yeni kamu işletmeciliği ve Yükseköğretim A.Ş) olarak açıkladığına dikkat çekmektedir.

Literatürde birçok kuramcı tarafından üniversitenin yapısı, yönetimi, faaliyetleri, akademisyenler açısından çalışma koşulları ve araştırma süreçlerindeki dönüşümün neyi tanımladığı ve hangi aktörler yoluyla ne tür aşamaları açıkladığı noktasında somut tespitler sunan Hoffman (2012) üç aşamalı bir modele yer vermektedir. Bu kapsamdaki ilk aşama, yükseköğretim sistemine yönelen ekonomik kaynakların ve uygulamalara yön veren hükümet/eyalet politikalarının dönüşümüne ilişkindir. Burada özellikle belirli fakülte/bölmelerde yoğunlaşan kaynak ve politikaların dönüşüm sürecinde belirleyici olduğu görülmektedir. ABD’deki üniversitelerin yeni “inovasyon ve ekonomi merkezleri” misyonu çerçevesinde konumlandırılmasına eşlik eden, yükseköğretime ve araştırmalarına ayrılan finansal hibelerin artışı ile sağlık, tıp, mühendislik gibi alanlardaki taşınabilir teknoloji, bilgi üretiminin ve araştırmaların temel unsuru olarak görülmektedir (Hoffman, 2012, s. 2). İkinci aşama, üniversite ve akademik bilgi

üretim sürecine ilişkin uygulama, işleyiş ve kültürün küresel “yeni ekonomiye” entegrasyonudur. Burada zamana yayılan, nitelikli ve uzun vadeli teori yoğun çalışmalar yerine; sonuç ve etki odaklı, sermayeyi destekleyen alan, akademisyen ve üretim süreçleri desteklenmektedir. Üçüncü aşamada ise eşitsizlik-sömürü ve güç mücadelesi, esnek çalışmaya dayalı, düşük ücretli ve güvencesiz çalışma koşullarının beraberinde getirdiği akademik emeğin dönüşümüdür (Hoffman, 2012, s. 2). Tüm bu süreçler, özellikle akademik bilgi üretimi açısından akademisyenlerin piyasa gereksinimlerine dönük uygulamalı eğitim, medya ve görünürlük odağı, hizmet sunumuna dayalı birincilleşen ihtiyaçlara yanıt veren bir kapitalist ekonomiye hazırlama basısını beraberinde getirmektedir.

Akademik kapitalizm tartışmalarının üniversitelerde iç örgütsel yönetimin değişimi, piyasa ve/veya yarı-piyasa niteliğindeki bağlantıların tanımlanması, kalite güvencesi ve kariyer izleme sistemlerine; araştırma sürecinde öne çıkan iç ve dış ortaklıkların kurulabilmesine yönelik yeni aracı kurumların oluşturulması gibi başlıklara odaklandığını ancak kavramın anlamı ve dönüşüm aşamalarının yeterince sorgulanmadığını belirten Jessop (2018) literatüre beş aşamalı yaklaşımını dahil etmektedir. Buna göre; akademik kapitalizm yükseköğretimde ilk aşamada, eğitim ve araştırma, satış ve pazarlamaya uygun bir ürün olarak ticarileşmekte; henüz kar odaklı ve piyasa aracılı kapitalist üretimin rekabetçi baskılarına tabi olmayan bir basit meta üretim süreci devreye girmektedir. Vakıf üniversiteleri, ticari araştırma ve uzaktan eğitim gibi örneklerden hareketle; bu erken aşamada öğrenci-müşteri ilişkisinin geliştiği, bilgi ve yaratıcılığın bir “meta değeri” taşıdığı ve fikri mülkiyete dair bir birikimin olduğu bir başlangıç aşaması olarak değerlendirilmektedir. İkinci aşamada kapitalist piyasa ekonomisinin, yükseköğretim ve araştırma süreci içerisinde de bizzat geliştiği ve ticarileşme sürecini güçlendirdiği görülmektedir. Bilginin serbest ticareti, üretimin maliyetler üzerindeki sıkı bir kontrolüyle rasyonelleşmesi, üniversite ve araştırma enstitülerinin gelirlerini artırmak amacıyla kendi birikmiş sermayelerini kullanmaları ve/veya kredi kullanmaları, söz konusu kapitalizasyon sürecinin örnekleridir. Üçüncü aşama, kapitalistleşme sürecine doğru daha radikal bir adıma ilişkindir. Zihinsel emeğin (entelektüel emeğin, entelektüel üretim araçlarından ayrılması da dahil olmak üzere) bir girdi olarak yarı-metalaşmasını içermektedir. Entelektüel ortakların özelleştirilmesi ile bilimsel yayın ve araştırmaların niceliksel değerindeki artış, entelektüel emeğin finansal getiri hiyerarşisine, güvencesizleştirilmesine, mesleki statü kaybına ve maliyetlerin azaltılıp kâr maksimizasyonunun sağlanması için öğretim ve araştırma özgürlüğünün sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Dördüncü aşamada çift yönlü bir finansallaşma süreci devreye girmekte; sermaye mobilizasyonu üniversite ve araştırma alanlarına dahil olmaktadır. Kâr getiren bir yatırım alanı olarak yükseköğretim önceliği görünür hale gelmektedir. Beşinci aşamada ise, üniversitelerin tüm varlık ve gelirlerinin menkul kıymetlendirilmesi yoluyla finansal bir yapı olarak küresel piyasa ekonomisine entegrasyon gerçekleşmektedir. Tüm bu aşamalar, sonuçları açısından incelenmesi gereken yeni disiplinlerarası çalışma alanlarını üretmektedir.

Akademik kapitalizm kavramı, kuramı ve dönüşüm süreci, bu kapsamda genel bir çerçevesi sunulan kar odaklı girişimcilik düzeninin doğallaştırılması eğilimine yönelik kapsamlı

bir durum tespiti yapmakta ve çeşitli eleştiriler yöneltmektedir. Akademisyenlerin koşullarından, devlet ve sermaye aktörlerinin rolüne, teknolojinin entegrasyonundan, üniversite kurumu, amacı, işlevleri ve üretim sürecine kadar birçok farklı alanda geliştirilebilecek teori-uygulama-politika önerisi bulunmaktadır. Hazırlanan makalenin bu açıdan kuramsal bir başlangıç tartışması sunarak; akademik kapitalizm kavramı, kapsamı, aktörleri, aşamalarına yönelik disiplinlerarası ve farklı dünya örneklerinden hareketle literatürdeki temel araştırma yönelimleri hakkında bir sorgulama ve değerlendirme önerisinde bulunmaktadır. Bu kuramsal refleks aynı zamanda; kamusal fayda, ortak iyi, entelektüel birliktelik, akademik özgürlük gibi değerleri vurgulayan ve daha geniş topluluklara hizmet eden bir eğitim ve bilimsel bilgi üretimi üzerine düşünen akademisyen ve öğrenci topluluklarını canlandırmaktadır. “Yavaş bilim” (slow science), “açık üniversite” (open university) güncel yönelimlerin beraberinde getireceği avantaj ve dezavantajları ile tartışılmayı beklemektedir. Gelecek dönem araştırmalarına referans olabilecek, farklı uluslararası/küresel yeni tartışma alanlarını ve ülke örneklerini kapsayacak şekilde (teknoloji/yapay zeka, göç, salgın hastalıklar, doğal afetler vb.) ve Türkiye’deki ulusal-yerel dinamikleriyle mevcut sınırlı sayıdaki çalışmanın geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

- 1 Bu konuda yazar tarafından yapılan literatür tartışması ve örnek bir saha araştırması için bakınız: Bal, S. (2023). Bilgi-iktidar ilişkisi çerçevesinde akademiye kariyer ve verimlilik söylemi üzerine niteliksel bir değerlendirme. *Kültür ve İletişim*, 26(51), 40-73.
- 2 Leydesdorff (2006), Marx’ın Grundrisse [1857] çalışmasında “bilginin gücünün somutlaştığı ve nesnelleştiği, insan eli tarafından yaratılan, beyninin bir organı formunu alan insan endüstrisi ürünleri yoluyla sosyal bilginin doğrudan bir üretim gücü haline gelerek sabit bir sermaye oluşturma süreci” olarak tanımladığı bilgi ekonomisi kavramına işaret etmektedir.
- 3 Türkiye’de ilgili literatüre ilişkin kapsamlı tartışma için yazara ait doktora tezinin 137-171. sayfaları incelenebilir.
- 4 1980 sonrası dönemden bu yana “bilgi temelli ekonomi”nin (knowledge-based economy) “küreselleşme” ve “rekabet gücü”ne ek üçüncü egemen iktisadi anlatı olarak ortaya çıktığına işaret eden Sum ve Jessop (2013) bu kavramın Fordizm krizinin ardından gelişen bilimsel bir paradigma, bir “bilgi markası” ve piyasa politikası olarak yerleşik hale geldiğini vurgulamaktadır. Ayrıntılı bir tartışma için bkz: Sum, NL., & Jessop, B. (2013). Competitiveness, the knowledge-based economy and higher education. *Journal of Knowledge Economy*, 4, 24-44.
- 5 ABD’de Bağımsız Eğitim Danışmanları Derneği (Independent Educational Consultants Association-IECA) ve Üniversite Pazarlama Profesyonelleri Derneği (University Marketing Professional Association) ile kâr amacı gütmeyen “Kolej Kurulu” (College Board) ve Ulusal Akademik Danışmanlık Derneği (National Academic Advising Association); Avrupa’da ise, kamu ve özel sektör arasında aracılık görevi üstlenen Bilgi ve Yenilik Toplulukları (Knowledge and Innovation Communities) da örnek gösterilebilir (Kauppinen ve Kaidesoja, 2013; Kauppinen, 2015).
- 6 The Road to Academic Excellence: The Making of World-Class Research Universities başlıklı rapor için bakınız: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/688061468337210820/pdf/The-road-to-academic-excellence-the-making-of-world-class-research-universities.pdf>
- 7 Raporun ilk cildi (demografi) için bakınız. https://www.oecd.org/en/publications/higher-education-to-2030-volume-1-demography_9789264040663-en.html İkinci cilt (küreselleşme) için bakınız. https://www.oecd-ilibrary.org/education/higher-education-to-2030-volume-2-globalisation_9789264075375-en

Kaynakça

- Afşar, T. (2015). Vakıf üniversitelerinin “özel” ola(maya)n çalışanları: Akademisyenler. Serdar M. Değirmencioğlu ve K. İnal (Ed.), Yükseköğretimin *Serbest Düşüşü*: Özel Üniversiteler (s. 215-247) içinde. Ayrıntı Yayınları.
- Altıparmak, K. (2016). Akademik özgürlük ve Türkiye. *Mülkiye Dergisi*, 40(3), 189-196.
- Arslan, H., Odman, A. (2012). Vakıf üniversitesinde akademik kapitalizm ve akademik sendikacılık: Laureate Edu., Inc. İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Sosyal-İş/DİSK örneği. *Sosyal Haklar IV. Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Muğla, 265-291
- Bakır, H., Eroğlu, E. (2019). Esnek ve güvencesiz çalışma bağlamında Türkiye’de araştırma görevlisi olmak. *Çalışma ve Toplum*, 1(60), 155-178.
- Bal, S. (2021). Modern akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü ve dönüştürdükleri: Türkiye’de akademik ethosun olnakaları [Yayımlanmış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Bal, S. (2023). Bilgi-iktidar ilişkisi çerçevesinde akademi kariyer ve verimlilik söylemi üzerine niteliksel bir değerlendirme. *Kültür ve İletişim*, 26(51), 40-73.
- Bano, S., Taylor, J. (2014). Universities and the knowledge-based economy: perceptions from a developing country. *Higher Education Research & Development*, 34(2), 242-255.
- Cantwell, B., Kauppinen, I. (2014). Academic capitalism in theory and research. B. Cantwell, I. Kauppinen (ed.) *Academic Capitalism in the Age of Globalization* içinde. Johns Hopkins University Press.
- Carayannis, E. G., Campbell, D. F. J. (2006). ‘Mode 3’: Meaning and implications from a knowledge systems perspective. E.G Carayannis, D.F. Campbell (Ed.), *Knowledge Creation, Diffusion and Use in Innovation Networks and Knowledge Clusters. A Comparative Systems Approach Across the United State, Europe and Asia*. (s. 1-25) içinde. Connecticut Westport USA: Praeger.
- Carayannis, E. G., Campbell, D. F. J. (2009). Mode 3 and quadruple helix: Toward a 21st century fractal innovation ecosystem. *International Journal of Technology Management*, 46(3-4), 201-234.
- Chan-Tiberghien, J. (2010). Academic capitalism in Japan: National university incorporation and special zones for structural reform. J. Zajda, M. A. Geo-JaJa (Eds.), *The Politics of Education Reforms*. (s. 41-53) içinde. Springer.
- Clark, B. R. (1983). *The Higher Education System: Academic Organization in Cross National Perspectives*. California University Press.
- Clark, B. R. (1998). *Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation*. Pergamon Press.
- Collins, I. (2015). Using international accreditation in higher education to effect changes in organisational culture: A case study from a Turkish university. *Journal of Research in International Education*, 14(2), 141-154.
- Conceição, P., Heitor, M. V. ve Oliveira, P. M. (1998). Expectations for the University in the Knowledge-Based Economy. *Technological Forecasting and Social Change*, 58(3), 203-214.
- Croom, N. N., Marsh, T, E, J. (2016). *Envisioning Critical Race Praxis in Higher Education Through Counter Storytelling*. Information Age Publishing.
- Çolak, E. (2015). Akademi güvencesiz çalışma: Araştırma görevlilerinin deneyimleri. *ViraVerita E-Dergi*, (2), 23-44.
- Damar, M., Özdağoğlu, G., Özveri, O. (2020). Bilimsel üretkenlik bağlamında dünya sıralama sistemleri ve Türkiye’deki üniversitelerin mevcut durumu. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 107-123.

- Dayıoğlu-Öcal, S., Kavak, Y. (2018). Revisiting academic capitalism in Turkey: An interactional model for university-industry collaboration. *Athens Journal of Mediteranean Studies*, 4(2),107-121.
- Ercan, F. (1998). *Eğitim ve Kapitalizm: Neoliberal Eğitim Ekonomisinin Eleştirisi*. Bilim Yayınları.
- Ergur, A. (2003). Üniversitenin pazarla bütünleşmesi sürecinde akademik dünyanın dönüşümü. *Toplum ve Bilim*, (97), 183-216.
- Eikenberry, A., Klover, J. (2004). The marketization of the non-profit sector: Civil society at risk?. *Public Administration Review*. 64(2), 132-140.
- Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. A. (1995). *Universities and the Global Knowledge Economy: A Triple Helix of University-Industry-Government Relations*. University of Amsterdam.
- Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. A. (1996). Emergence of a triple-helix of university-industry-government relations. *Science and Public Policy*, 23(5), 279-286.
- Etzkowitz, H., Webster, A. (1998). Capitalizing knowledge: New intersections of industry and academia. Etzkowitz, H., Webster, A., Healey, P. (ed.). State University of New York Press.
- Etzkowitz, H. (2002). Networks of innovation: Science technology and development in the triple helix era. *International Journal of Technology Management & Sustainable Development*, 1(1), 7-20.
- Fidan, M., Bıyıklı, F., Özkara, B. (2022). Akademisyenler için akreditasyon ne anlama geliyor? Yükseköğretimde kalite üzerine nitel bir araştırma. *Sosyal Mucit Academic Review*, 3(2), 213-236.
- Fujimoto, E., Medina, N. (2016). Leadership accountability and diversity in higher education: a critical race counterstory. N. N. Croom, T.E.J. Marsh (ed). *Envisioning Critical Race Praxis in Higher Education Through Counter Storytelling*. (s. 55-74) içinde. Information Age Publishing.
- Gasset, J. O. (1997). Üniversitenin Misyonu. Birleşik Yayıncılık.
- George, E. S. (2006). Positioning higher education for the knowledge based economy. *High Educ* 52, 589–610.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., and Trow, M. (1994). *The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*. Sage.
- Günay, D. (2004, 27-29, Mayıs). Üniversitenin nelığı akademik özgürlük ve üniversite özerkliği. [Sözlü Sunum]. International Congress on Higher Education, İstanbul, Türkiye.
- Hackett, E. J. (2014). Academic capitalism. *Science Technology and Human Values*, 39(5), 635-638.
- Harvey, L. (2004). The power of accreditation: Views of academics. *Journal of Higher Education Policy and Management*. 26(2), 207-223.
- Hoffman, S. (2012). Academic capitalism. *Contexts*, 11(4), 12-13.
- Jaffee, D. (2001). *Organization Theory, Tension and Change*. McGraw-Hill.
- Jessop, B., Fairclough, N., Wodak, R. (Ed.). (2008). Education and the knowledge-based economy in Europe. Sense Publishers.
- Jessop, B. (2017). Varieties of academic capitalism and entrepreneurial universities: On past research and three thought experiments. *Higher Education*, 73, 853-870.
- Jessop, B. (2018). On academic capitalism. *Critical Policy Studies*, 12(1), 104-109.
- Jessop, B. (2004). Critical semiotic analysis and cultural political economy. *Critical Discourse Studies*, 1(2), 159-174.
- Kauppinen, I. (2012). Towards transnational academic capitalism. *Higher Education*, 64(4), 543-556.
- Kauppinen, I. (2013). Academic capitalism and the informational fraction of the transnational capitalist class, *Globalisation, Societies and Education*, 11(1), 1- 22.

- Kauppinen, I., Kaidesoja, T. (2014). A shift towards academic capitalism in Finland. *Higher Education Policy*, 27, 23-41.
- Kauppinen, I. (2015). Towards a theory of transnational academic capitalism. *British Journal of Sociology of Education*, 36(2), 336-353.
- Kurtoğlu, M. (Ed.). (2019). Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler: Eleştirel Yükseköğretim Araştırmalarına Giriş. NotaBene.
- Leydesdorff, L., Etkowitz, H. (2001). The transformation of university-industry government relations. *Electronic Journal of Sociology*, 5(4), 338-344.
- McClure, K. R. (2016). Building the innovative and entrepreneurial university: An institutional case study of administrative academic capitalism, *The Journal of Higher Education*, 87(4), 516-543.
- Metcalfe, A. S. (2010). Examining the trilateral networks of the triple helix: Intermediating organizations and academy-industry-government relations. *Critical Sociology*, 36(4), 503-519.
- Meyer, J. W., Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: Formal structures as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 83(2), 340-363.
- Münch, R. (2014). *Academic Capitalism: Universities in the Global Struggle for Excellence*. Routledge.
- Nalbantoğlu, H.Ü. (2009). *Araştırmalar: Bilim, Kültür, Üniversite*. İletişim Yayınları.
- Nalçaoğlu, H. (1999). Türkiye'nin yeni üniversite düzeni: Kriz ve kalite. *Doğu-Batı*, 2(7), 91-106.
- O' Hagan, C., O'Connor, P., Myers, E. S., Baisner, L., Apostolov, G., Topuzova, I., Sağlamer, G., Tan, M. G., Çağlayan, H., (2019). Perpetuating academic capitalism and maintaining gender orders through career practices in STEM in 532 universities. *Critical Studies in Education*, 60(2), 205-225.
- Oliver, C. (1991). Strategic responses to institutional processes. *Academy of Management Review*. 16(1), 145-179.
- Renault, C. S. (2006). Academic capitalism and university incentives for faculty entrepreneurship. *Journal of Technology Transfer*, 31, 227-259.
- Rhoades, G., Slaughter, S. (1997). Academic capitalism, managed professionals, and supply-side higher education. *Social Text*, 15(2), 9-38.
- Ross, S. N. (2009). Critical race theory democratization and the public good: Deploying postmodern understandings of racial identity in the social justice classroom to contest academic capitalism. *Teaching in Higher Education*, 14(5), 517-528.
- Sigahi, T. F. A. C., Saltorato, P. (2018). The emergence of the operational university: Networks, liquidity and academic capitalism. *Educ. Soc*, 39(144), 522-546.
- Sighai, T. F. A. C., Saltorato, P. (2019). Academic capitalism: Distinguishing without disjoining through classification schemes. *Higher Education*, 80, 95-117.
- Slaughter, S., Leslie, L. L. (1997). *Academic Capitalism: Politics, Policies and the Entrepreneurial University*. Johns Hopkins University Press.
- Slaughter, S., Leslie, L.L. (2001). Expanding and elaborating the concept of academic capitalism. *Organization*, 8, 154-161.
- Slaughter, S., Rhoades, G. (2004). *Academic Capitalism and the New Economy: Markets State and Higher Education*. Johns Hopkins University Press.
- Slaughter, S., Cantwell, B. (2012). Transatlantic moves to the market: The United States and the European Union. *Higher Education*, 63, 583-606.

- Slaughter, S., Taylor B. J. (2016). Introduction. S. Slaughter, B. J. Taylor (Ed), *Higher education, stratification, and workforce development: Competitive advantage in Europe the U.S and Canada* içinde. Springer.
- Stephenson, M., Zanotti, L. (2019). Neoliberalism academic capitalism and higher education: Exploring the challenges of one university in rural Haiti. *International Journal of Education Development*, 65(1), 115-122.
- Sum, NL., Jessop, B. (2013). Competitiveness, the knowledge-based economy and higher education. *Journal of Knowledge Economy*, 4, 24-44.
- Şenay, H. H., Şengül, M., Seggie, F. N. (2020). Türkiye’de yükseköğretim çalışmaları: Eğilimler ve öneriler. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-13.
- Tang, H. H. (2014). Academic capitalism in Greater China: Theme and variations. B. Cantwell, I. Kauppinen (Eds). *Academic Capitalism in the Age of Globalization*. (s. 208-225) içinde. Johns Hopkins University Press.
- Taşcı, D., Lapçın, H. T. (2023). Yükseköğretimde kalite güvencesi sistemi: Kurumsal akreditasyon raporları üzerinden bir değerlendirme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 1-16.
- Teichler, U. (2019). Yükseköğretim için yeni zorluklar ve yükseköğretim araştırmalarının geleceği. M. Kurtoğlu (ed). *Neoliberalizm Bilgi ve Üniversiteler* (s. 33-62) içinde. Notabene.
- Tekeli, İ. (2003). *Eğitim Üzerine Düşünmek*. Türkiye Bilimler Akademisi.
- Thornton, M. (2013). The mirage of merit: Reconstituting the ideal academic. *Australian Feminist Studies*, 28(76), 127-143.
- Tjeldvoll, A. (2010). The service university. *Managing Global Transitions*, 8(4), 423-447.
- Tolbert, P. S., Zucker, L. G. (1983). Institutional sources of change in the formal structures of organizations: The diffusion of civil service reform 1880-1935. *Administrative Science Quarterly*, 28(1), 22-39.
- Wissemma, J. G. (2009). *Towards the Third Generation University: Managing the University in Transition*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Vatansever, A., Gezici-Yalçın, M. (2015). *Ne Ders Olsa Veririz: Akademisyenin Vasıfsız İşçiye Dönüşümü*. İletişim Yayınları.
- Veijola, S. E. J., Jokinen, E. (2018). Coding gender in academic capitalism. *Ephemera: Theory and Politics in Organization*, 18(3), 527-549.
- Vorley, T., Smith, H. L. (2007). Universities and the Knowledge-Based Economy. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 25(6), 775-778.
- Yılmaz, Ö., Memişoğlu, S.P., (2019). Yükseköğretim kurumlarında akademik performans değerlendirmeye ilişkin akademisyen görüşleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 9(3), 542-554.